

ПРИКАЗИ

др Драгољуб Атанацковић, ПЕНОЛОГИЈА, „НАУЧНА КЊИГА“, Београд, 1988, стр. 335

Југословенска пенолошка литература постала је богатија за још један уџбеник. Пред јавношћу је „ПЕНОЛОГИЈА“, ново дело истакнутог научног радника др Драгољуба Атанацковића, редовног професора београдског универзитета. Иако је уџбеник првенствено намењен студентима Правног и Дефектолошког факултета, његове садржаје могу да користе сви научни и стручни кадрови чији се опсег интересовања креће у домену политике и праксе извршења кривичних санкција.

Огромно искуство и акумулирани фонд научних знања омогућили су аутору да коришћењем обимне домаће и иностране научне и стручне литературе обради ову проблематику у оквиру једног целовитог система (научног) и на тај начин значајно допринесе заокруживању пенолошке проблематике и афирмацији пенологије као аутономне научне дисциплине.

Књига др Драгољуба Атанацковића је целокупна проблематика изложена у три засебна дела. Први део обрађује опште пенолошке проблеме (1 — 129), други проблеме институционалне ресоцијализације осуђених лица (129 — 235), а трећи део обухвата детаљну анализу кривичних санкција и њиховог извршења у СФРЈ (235 — 335).

Одмах на почетку је нужно истаћи да је веома тешко и сложено на релативно кратком простору, који дозвољава — приказ, изложити најбитније мисли, резултате знања и искуство које је аутор презентирао у свом делу. Стога ћемо покушати да пружимо само најбитније импресије које ће, уверени смо, побудити интерес потенцијалних читалаца, пре свега научних и стручних радника који се баве друштвеним и државним реаговањем на криминалитет и друге облике преступничког понашања. Пре свега мислимо на посленике из области постделиктног реаговања, а посебно на стручњаке за извршење кривичних санкција.

У првом делу књиге се на систематски начин обрађују општи пенолошки проблеми. Подељен је на седам глава у којима су анализирана питања која се тичу развоја пенологије као самосталне научне дисциплине, дефинисања њеног појма, предмета и метода; историјских корена казне, теорија о основу права на кажњавање и о сврси кажњавања; као и питања кривично-правних школа и праваца и њиховог утицаја на реформу казненог законодавства у свету. У оквиру овог дела су обрађена и питања врста казни, са посебним освртом на казне лишења слободе. Једна глава је посвећена анализи места и улоге међународних организација у решавању низа пенолошких проблема.

Већ на самом почетку књиге аутор се упустио у анализу развоја схватања одређивања појма, предмета, метода пенологије и њеног осамостаљивања као посебне научне дисциплине. У раду се истиче да је пенологија млада научна дисциплина, која је своју аутономност стекла тек у првим деценијама овога века. У процесу свог осамостаљивања, пенологија је прошла кроз неколико фаза, које је аутор детаљно анализирао.

Пре него што је изложио своју одредницу појма пенологије, др Д. Атанацковић је исцрпно приказао различите приступе у дефинисању предмета и метода, пенологије, истичући то као нужну претпоставку самог дефинисања пенологије као „науке о поступању са делинквентима која својим проучавањем настоји да у складу с достигнућима других друштвених и природних наука изнађе најбоља средства и начине тог поступања ради што успешније ресоцијализације и социјалне рехабилитације делинквентата и спречавања делинквентног понашања“ (стр. 12).

Друга глава првог дела посвећена је анализи историјских корена кажњавања. Овде су посебно издвојене и на пластичан начин приказане две основне врсте реаговања на кршење норми и правила понашања од стране појединаца или групе људи и то: „приватна и јавна реакција“ чији су настанци везани за појаву класног друштва и државних заједница.

У трећој глави су разматрана два врло интересантна питања која по својој суштини превазилазе правне и пенолошке оквире и задиру у област филозофије. Реч је о проблемима основа права на кажњавање и његове сврхе и теоријама које су у вези са тим настале.

Од теоријских праваца о основу права на кажњавање посебно су анализиране „идеалистичке, правне, социолошке и теорије друштвеног уговора“, а од теорија о сврси кажњавања — „апсолутне, релативне и електичке (спољне) теорије“.

Од средине XVIII века па до данашњих дана у друштвеним, а посебно у кривично-правним наукама, настајали су и развијали се различити правци и схватања у погледу модела друштвеног и државног реаговања на криминалитет и друге облике социјалних девијација. Они су оставили несумњив печат на развој науке и праксе у области кажњавања, а посебно на еволуцију извршења казни лишења слободе. Уважавајући њихов изузетан значај за пенолошку проблематику, аутор у четвртој глави (31 — 59) детаљно анализира учења и схватања класичне, антрополошке, позитивне, неокласичне, социолошке и школе друштвене одбране и њихове утицаје на развој система друштвеног и државног реаговања у светским размерама. Аутор са правом истиче да су се ове школе претежно бавиле општим питањима криминалитета — њихове етиологије и феноменологије, али су несумњиво, њихова учења имала битног утицаја на решавање низа питања везаних за политику кажњавања, посебно извршења казни лишења слободе. Посебна вредност овог дела рада лежи у релативној обухватности иначе врло обимне материје, као и у јасно израженом кривичком осврту на учења и схватања појединих школа и праваца.

Пета глава првог дела рада (60 — 73) је посвећена анализи неколико најчешће примењиваних казни, које су настале и развиле се пре појаве казни лишења слободе. Аутор их ради боље прегледности класификује у пет врста: казне елиминације, телесне казне, казне тешког физичког рада, бешчастеће казне и имовинске казне. Неке од поменутих казни постоје и данас у многим савременим кривично-правним системима. Највише простора у овој анализи посвећено је смртној казни, њеној генези као и указивању на аргументе „за“ или „против“ смртне казне у савременим друштвима.

С обзиром на изузетан значај казни лишења слободе за укупан развој пенолошке праксе, која је настала у њеном крилу, а имајући у виду и чињеницу да је она дуги низ година била основна и једина казна, аутор јој у свом раду посвећује посебно поглавље. Говорећи о настанку и развоју казни лишења слободе, аутор исправно констатује да се она јавља знатно касније од појаве затвора. Људи су се од најранијих времена затварали. На бази анализе страних и наших извора приказан је настанак првих затвора и услова за настанак казни лишења слободе. Посебно су анализирани живот и дело Цона Хауарда, кога многи сматрају оцем савремене пенолошке праксе. Значајно место у раду је посвећено анализи система извршења казни затвора, које су настале под утицајима критика скупног — заједничког издржавања казни. Реч је, у ствари, о хелијском, обурншком, прогресивном ирском и маконокијевом бодовном систему казни лишења слободе. На крају овог поглавља дат је општи осврт на развој пенолошких идеја у XIX веку, на њихов утицај на савремено стање и детаљно изложени аргументи који говоре „у прилог“ и „против“ казни лишења слободе.

У последњем, седмом поглављу првог дела рада (100 — 129) се елаборира улога међународних организација у решавању савремених пенолошких проблема. У првом делу овог поглавља се анализира допринос различитих конгреса међународних организација, удружења и комисија, решавању низа проблема из ове области, док су у другом делу детаљно приказане генеза и садржаји стандардних минималних правила ОУН о поступању с осуђеним лицима, која су остварила значајан утицај на побољшање и хуманизацију извршења казни лишења слободе у највећем броју земаља у свету.

II. Други гео књиге је посвећен институционалној ресоцијализацији осуђених лица, која, у ствари, представља основни, кључни пенолошки проблем.

Прва глава овог дела садржи изузетно сложу проблематику дефинисања појма „ресоцијализација“, појма који се у овој области може посматрати и анализирати као „процес“, као „циљ“ или, пак, као „сврха“ кажњавања. С обзиром на чињеницу да је овај појам у тесној вези са читавим низом њему сличних или блиских појмовних одредница („социјализација“, „адаптација“, „третман“, „преваспитање“, „васпитање“, „рехабилитација“ и др.) то је и изложена анализа нужно ишла за тим да паралелно укаже и на могуће дефиниције неких од њих, имајући за циљ разграничења. Будући да у овој области постоји низ проблема и неслагласности, неки аутори говоре о већ дуже време присутној тзв. „термино-

лошкој збрци“, истичући при том све негативне последице оваквог стања у овој области друштвеног живота, па је изложена анализа запажен допринос у правцу њиховог превладавања.

Говорећи о индивидуализацији извршења казни лишења слободе као нужној претпоставци за остваривање ресоцијализације (глава II, 136 — 163) аутор недвосмислено указује на значај познавања личности делинквента и средине у којој се он развијао за укупно пост-деликтно друштвено реаговање, а посебно за третманске захвате у фази извршења казне — кривичне санкције. На самом почетку овог поглавља разматрају се питања индивидуализације казне уопште. Овде су посебно истакнута и анализирана тзв. три аспекта индивидуализације казне: законска, судска и административна индивидуализација, њихови домашњи и опште карактеристике. Аутор се даље упустио у анализу основних радно-оперативних и организационо-техничких претпоставки за спровођење индивидуализације. У том контексту је посебно разматран проблем опсервације осуђених лица (појам и врсте, методи и обим испитивања личности). Након тога је елаборирана друга основна претпоставка индивидуализације — класификација осуђених лица. Овде се са правом истиче да је она „једна од централних проблема пенологије, полигон на коме се укрштају многе пенолошке концепције и изграђује стратегија њиховог остварења“ (стр. 145 и 146). Сходно већ реченом, у раду се посебно анализирају циљеви, врсте, критеријуми и субјекти који врше класификацију.

Ништа мање значајна претпоставка индивидуализације није ни тзв. категоризација казнено-поправних установа или спољна — екстерна класификација. Њој се у раду посвећује дужна пажња. У оквиру овог дела посебно се разматра, за данашње услове актуелан, проблем отворених казнено-поправних установа и њихов значај за даље усавршавање система категоризације казнено-поправних установа.

У трећој глави другог дела књиге (165 — 191) отворено и критички је анализирано учешће појединих категорија пенолошких радника у процесу ресоцијализације осуђених лица. На самом почетку аутор истиче да су регрутовање, образовање — оспособљавање, статус стручних радника чворна питања сваког пенитенсијарног система који се заснива на идеји ресоцијализације. У овом делу се посебно, мада не и довољно обухватно, говори о улози васпитача, стручних инструктора, здравствених радника, психолога, социјалних радника, страже (радника обезбеђења) у процесу ресоцијализације осуђених лица.

Најобимније поглавље другог дела рада и по садржају и по ширини (191 — 235) др Д. Атанацковић посвећује расправи о методима институционалне ресоцијализације. Овај део рада је за потенцијалног читаоца интересантан због најмање два разлога. Прво, реч је о изузетно сложеној и још недовољно истраженој научно и емпиријски верификованој проблематици; и друго, реч је о, по много чему, оригиналном приступу, како у дефинисању метода ресоцијализације осуђених лица као „планске употребе скупа фактора одређене врсте који делују у правцу постизања ресоцијализације осуђених лица“ (стр: 191), тако и у погледу саме класификације. У раду су посебно и детаљно анализирани следећи методи ресоцијализације: рад осуђених лица (192 — 208), индивидуални рад васпитача с осуђеним лицима (208 — 213), групни рад (213 — 219), осуђеничка самоуправа (219 — 225) и образовање, културно-уметнички рад и физичко васпитање (225 — 232).

III. *Трећи део* књиге насловљен *Кривичне санкције и њихово извршење у нашој земљи* (235 — 335) подељен је на седам посебних поглавља. У њему је обрађено низ кључних питања везаних за генезу, врсте и извршење појединих кривичних санкција у савременој југословенској стварности.

Кривичне санкције и њихово извршење у Југославији кроз историју предмет су разматрања у првој глави овог дела књиге. Указујући на опште одлуке историјског развоја кажњавања, као и одређене специфичности, имајући у виду све особености историјског развоја појединих подручја наше земље, аутор издваја и посебно анализира три периода: период пре уједињења, период после уједињења до револуције (1918 — 1941) и период развоја и изградње новог казног система од ослобођења наше земље до данас.

Користећи обимну историјску грађу, низом законских и других докумената из историјата кажњавања, као и богату стручну литературу и научне радове коју су третирали овај проблем, др Д. Атанацковић даје богат преглед генезе кажњавања и извршења казни — кривичних санкција на подручју наше земље.

У посебном поглављу рада обрађена су општа питања која се односе на дефинисање појма, основних карактеристика, врста и основних принципа извршења кривичних санкција према нашем позитивном законодавству.

Трећа и најобимнија глава овог дела рада (273 — 308) посвећена је казнама и њиховом извршењу. Анализирајући одредбе нашег позитивног законодавства, аутор прво разматра питање врста и деоба казни, да би након тога посебну пажњу посветио казни затвора и њеном извршењу. Ту се најпре обрађују сврха и принципи извршења казни затвора, установе за извршење (издржавање), унутрашња организација казнено-поправних установа, као и низ питања процедуре и садржаја извршења казне затвора, (пријем, положај осуђених — смештај, исхрана, одевање, дописивање, пријем посета и пошљици, погодности осуђених лица, здравствена заштита, пензијско осигурање породица и инвалидско осигурање осуђених). Такође су обрађена и питања везана за рад осуђених лица, опште и стручно образовање, одржавање дисциплине и реда у КП установама, као и институт условног отпуста осуђених, премештаја, прекида и отпуштања осуђених лица из установе.

На крају овог поглавља посебно се анализирају извршење смртне казне, новчане казне и казне конфискације имовине.

Мере безбедности и њихово извршење приказане су у четвртој глави рада (308 — 316), а извршење кривичних санкција за малолетнике у петој глави (316 — 331). Наведени проблеми су превасходно анализирани са становишта законодавно-правне регулативе из ове области. Исто, односно слично су обрађени проблеми извршења мера упозорења, — условне осуде, судске опомене и условне осуде за заштитним надзором, као посебне варијанте условне осуде; и надзора над извршењем кривичних санкција који су у релативно краћој форми изложени у шестој и седмој глави трећег дела рада.

Књига професора Атанацковића одликује се многим својствима карактеристичним за радове високе научне вредности. То су актуелност изабране проблематике, комплексност и целовитост обраде материје, примена обимне научне и стручне литературе, као и залагање за ново и прогресивно у решавању појединих проблема из области пенологије. Низ ауторових опсервација, анализа, дефиниција оригиналног карактера подстиче читаоца на размисање о постојећој пракси извршења кривичних санкција и потреби њеног усавршавања. У том контексту овај уџбеник представља освежење и значајан допринос унапређењу и развоју пенологије као посебне научне дисциплине.

*Мр Зоран Илић, асистент
Дефектолошкој факултету у Београду*